

prejavovali pozitivistické tendencie, ale že sa venovali predovšetkým pozitívnemu riešeniu problematiky, pozitívnemu hľadaniu ciest, ktoré vedú z omylov a chýb. Autori sa k takémuto postoju programovo hlásia v úvode ku svojej knihe a dôsledne ho zastávajú v celom texte.

Možno na záver povedať, že hoci kniha *Sociológia myslenia a činu* je venovaná predovšetkým pracovníkom v oblasti sociológie, má istý význam aj pre filozofov. Lebo — ako konštatujú autori v záverečnej kapitole svojej práce — „našou koncepciou je sociológia, v ktorej je sociolo-

gická angažovanosť zaradená do širších súvislostí a spojená s cielavedomovou aktivitou“ (s. 139). Nemožno pochybovať o tom, že angažovanosť, o ktorej autori hovoria v súvislosti so sociológiou, je blízka aj angažovanosti marxistickej filozofie. „Je to angažovanosť, ktorá v sebe spája kritickosť s vášnivým zápalom prometeovskej túžby za činom. Je to poňatie, v ktorom sociológia nie je nástrojom bezprostrednej manipulácie, ale prostriedkom potenciálnych zmien budúcnosti“ (s. 139).

Dalimír Hajko

PRVÁ MONOGRAFIA O FILOZOFICKÝCH PROBLÉMOCH GENETIKY V ČEŠTINE

I. T. Frolov — S. A. Pastušnyj, *Mendelismus a filozofické problémy súčasnej genetiky*. Blok, Brno 1975, 220 s.

Hoci o rôznych filozofických otázkach biológie vyšlo v slovenčine a češtine viac kníh a zborníkov, pôvodných aj preložených, ešte nikdy nevyšla monografia venovaná osobitne genetike. A tak zhodou okolností prvou takouto prácou sa stalo dielo významných sovietskych autorov o zakladateľovi genetiky G. Mendelovi, mendelizme a súčasnej genetike, dielo, ktorého vydanie pripravil známy znalec Mendelovho diela V. Orel, súčasne aj autor predhovoru. Publikáciu preložila II. Vykoválová.

V tiráži, edičnej poznámke a v predhovore sa uvádza, že ide o prepracované a rozšírené vydanie práce *Mendel, mendelismus i dialektika* (Mysl, Moskva 1972). O tejto knihe Frolova a Pastušného sme referovali vo *Filozofii* (1973, č. 3, s. 324—325), a tak nebudeme podrobnejšie rozoberať jadro obsahu jej nového vydania. Český titul je podstatne doplnený tak pasážami z iných prác autorov (napr. z knihy Frolova *Genetika i dialektika*, Moskva 1968), ako aj novým textom. Celkový rozsah je oproti pôvodnej ruskej brožúre podľa nášho odhadu asi dvojnásobný. Vznikla tak

obsahovo veľmi hodnotná práca, historicky a filozoficky dobre fundovaná, ideovo závažná a vo viacerých smeroch aktuálna. Vzhľadom na naše pomery (t. j. znalosti širšej verejnosti o genetike) aktuálny význam má nielen dialektickomaterialistický rozbor Mendelovho vedeckého odkazu, hodnotenia rôznych významných genetikov, ktoré v knihe nachádzame, ale aj marxistický pohľad na prínos rôznych vedeckých metód a teórií pre napredovanie genetiky a hlbšie pochopenie súvislostí rozvoja prírodovedy a vedeckej filozofie. Pre nášho čitateľa budú iste veľmi zaujímavé pasáže o osudoch mendelizmu v Rusku a v ZSSR, ako aj o pozitívnom vzťahu viacerých významných sovietskych vedcov k mendelizmu a modernej genetike.

Podnetným filozofickým úvodom k spoločensky závažnej problematike je nová deviata kapitola, nazvaná *Genetika a etika*. Autori sa tu nezaoberajú detailnejšími otázkami etiky v genetickom výskume alebo etickými súvislosťami praktického využívania poznatkov humánnej genetiky, ale vykladajú hlavné východiská etiky vedeckej práce v modernej vede vôbec a kon-

krátne v genetike zo širšieho spoločensko-ideového hľadiska.

Kniha je určená širokému okruhu čitateľov, ktorí sa zaujímajú o dejiny a filozoficko-metodologické otázky vývinu jednej z najatraktívnejších moderných vedných disciplín — genetiky. Už pôvodná ruská brožúra bola koncipovaná ako náročná populárno-náučná publikácia a v českom vydaní sa tento jej charakter ešte zvýraznil. Náš čitateľ dostáva do rúk veľmi peknú, reprezentačnú knihu veľkého formátu, s dobrou tlačou a primeranou grafickou úpravou, s rozsiahlou obrazovou prílohou. Pravda, kvalita niektorých obrázkov je nižšia, ako býva zvykom (na strane 13, 163, 168, 169, 176, 186, 203 a i.). Sú tu aj iné drobné „chyby krásy“, nad ktorými však možno prižmúriť oči.

Závažnejšie sú kazy v preklade a v redakčnom spracovaní textu. Iste, rôzne nedostatky v práci s textom sa v novších prekladoch filozofických prác z ruštiny občas vyskytujú a ani recenzovaná kniha nie je výnimkou. No vzhľadom na jej povahu a poslanie pokladáme za potrebné poukázať na jej nedostatky. Robíme to najmä preto, že knihu zrejme nebudú čítať len odborníci, ktorí sa nedajú pomýliť, ale že ju budú chcieť využívať aj učitelia a študenti ako doplnkovú učebnú literatúru, a vtedy už niektoré chyby môžu mať veľmi neprijemné dôsledky. O aké nedostatky konkrétne ide?

1. V *texte* sa vyskytujú *neodborné, neadekvátne termíny*. Uvedieme niekoľko príkladov. V celej knihe sa nesprávne používa termín „*přirozený výběr*“ namiesto správneho „*přirodní*“ *výběr*. Tento termín je u nás záväzný od vydania Darwinovho spisu *O vzniku druhů přírodním výběrem*, ČSAV, Praha 1953. Zdôvodnenie nájde čitateľ aj v knihe F. Čížka a D. Hodáňovej, *Přirodní výběr jako hlavní faktor evoluce*, Praha 1966. Na veci nič nemení, že niektorí biológovia sa vyjadrujú inakšie. Vo vedeckej a filozofickej literatúre treba používať správne odborné termíny. V *texte* sa ďalej vyskytuje výraz „*živé soustavy*“

namiesto odborného termínu „*živé systémy*“ (súvisí s teóriou systémov); „*nezměněný stav*“ namiesto správneho stacionárny stav; „*záporná*“ namiesto negatívna entropia (negentropia); hovorí sa tu „*princip stálé (i trvalé) nerovnováhy*“ namiesto stacionárnej nerovnováhy (analogicky termínu dynamická rovnováha); výraz *Anlagen*, rusky *zadatki* sa prekladá ako „*základy*“ namiesto správneho vloh; častejšie sa ruský výraz *strojenije* (organizmu) prekladá ako „*stavba*“ namiesto vhodnejšieho štruktúra, zloženie a pod.

V knihe sa, žiaľ, stretávame aj so svojráznym „rozvinutím“ českej filozofickej terminológie, keď sa ruský termín „*svodimost*“ („*svedeniye*“) preložil ako „*převedení, převoditelnost*“ (s. 118 a i.). Hoci autori priamo hovoria o *pojme* redukovateľnosti („*svodimosti*“), o miere redukovateľnosti (redukcie), bežný filozofický termín redukcia zrejme nikoho nenapadol. A tak sa nám rozmnožila rodinka súčasných prekladových perličiek a popri filozofickom „*pojme*“ *vyzliekanie* („*sňatije*“), ktorý sa vyskytol v slovenskej prekladovej produkcii, máme aj — tentoraz česky — „*pojem*“ *převedení* („*svedeniye*“).

Podľa nášho názoru takéto chyby nezavinil iba prekladateľ. Je nereálne očakávať od prekladateľa, hoci erudovaného a skúseného z jazykovej stránky, také rozsiahle vedomosti, aké si vyžaduje preklad recenzovaného textu. Veď v danom prípade sa okrem dosť komplikovanej filozofickej terminológie používa aj biologická, genetická a iná terminológia, a to tak historická, ako aj moderná (napr. z oblasti termodynamiky, teórie systémov, kybernetiky, teórie informácií, biochémie a iných vedných disciplín). Súčasne pri preklade takéhoto textu zďaleka nejde iba o ovládanie odbornej terminológie, ale aj o chápanie *merita* jednotlivých pertraktovaných otázok a autorských interpretačných nuanásí. Inakšie sa stáva, že prekladateľ nepostrehne odborné kontexty textových prvkov, pridá sa bežných významov slov

a text pokazí. V tomto smere — a teraz nemáme na mysli iba recenzovanú knihu — škodlivo pôsobí tendencia niektorých redakcií všeobecne podceňovať terminologickú a odbornú náročnosť prekladov ruských filozofických textov. V žiadnom prípade ich nemožno prirovnávať k obťažnosti textov všeobecne politického charakteru. Skúsenosti ukazujú, že treba častejšie zabezpečovať lektorovanie prekladu odborníkmi; v prípade recenzovanej publikácie by to bol genetik a filozof zaoberajúci sa problémami biológie.

2. V texte sa vyskytujú prekladové chyby, ktoré text zatemňujú, alebo skresľujú jeho význam. Frolov a Pastušnyj píše jasne, zrozumiteľne a dost presne. V českom preklade ich práce sa vyskytujú ťažkopádne, hmlisté vety a odstavce, niekedy celkom nezrozumiteľné. Čo znamená napríklad toto: „Proto přijmout postulát objektivnosti znamená přednést základní návrh etiky poznání, v níž zejména etický výběr základní hodnoty je motivem poznání“ (s. 152)? V originále veta zrejme obsahuje dost dôležitú myšlienku (ako to naznačuje kontext), ale originál nemáme, a tak ju nemôžeme čitateľovi prezradiť.

3. V knihe sa chybné uvádzajú niektoré mená, chyby sú aj v citáciách prameňov. Uvedieme niekoľko výraznejších príkladov: na s. 17 sa píše V. J. Kremanský, hoci má byť V. I. Kremjanskij; na s. 84 a i. sa uvádza T. Dobžanský namiesto Th. Dobzhansky (v knihe je toto meno aj správne, napr. na s. 108); na s. 84 a i. sa píše G. Müller namiesto H. J. Muller (známy genetik); chybné sa uvádza C. namiesto S. Wright; N. Prigožin namiesto J. Prigogine (na s. 122); na s. 120 sa nesprávne uvádza E. Baur namiesto E. S. Bauer (prvý bol genetik-experimentátor, druhý biofyzik a teoretický biológ); na s. 130 je chybné J. Bernal namiesto J. Bernal; na s. 149 — K. Jasper namiesto K. Jaspers (filozof), N. J. Berdjajev namiesto N. A. V celej knihe sa nesprávne píše Schannon namiesto Shannon, A. E. Gajsinovič namiesto A. J., M. E. Lobašev

namiesto M. J., meno Schrödinger je správne len na s. 27, inak chybné ako Schroedinger.

V texte sa uvádza nepresný názov základnej Darwinovej práce, ktorá sa správne nazýva *O vzniku druhů přírodním výběrem* (s. 63 a i.); nesprávne sa cituje klasická práca L. v. Bertalanffyho *Biophysik des Fließgleichgewichts*; nesprávne sa píše meno Zalcberg (ide o anglického autora a má byť zrejme Salzburg) a chybné sa cituje jeho práca (s. 160). Nie je jasné, z akého dôvodu sa v češtine vydané práce Lenina, Marxa a Engelsa niekedy správne citujú z českých vydaní, niekedy však priamo z ruských prameňov.

Naše poznámky na margo knihy *Mendelismus a filozofické problémy současné genetiky* by boli neúplné, keby sme sa nezmienujú o obsahu predhovoru. Treba iste privítať, že sa predhovor do knihy zaradil a že ho napísal práve V. Orel. No na druhej strane nám jeho celkové vyznenie pripadá ako málo využitá šanca. Autor v úsilí povedať čo najviac z dejín genetiky a podčiarknuť čo najvýraznejšie dnes už nepochybnú Mendelovu zásluhu o vznik tejto vedy, nesúštedil sa na hlavné, čo by možno nášho čitateľa najviac zaujímal, na ozrejmienie miesta a osudu Mendelovho diela a odkazu u nás.

Pravda, predhovor v uvedenej podobe nie je nezaujímavý. Zaujímavé sú okolnosti vzniku tejto knihy, aj správa, že vyjde súčasne v NDR a ZSSR. Zaujímavé sú údaje (hoci zväčša sa o nich hovorí aj v nasledujúcom texte knihy) o pozornosti, ktorú ruskí a sovietski vedci venovali a venujú Mendelovi a jeho dielu. Tento záujem sa netýka iba Mendela, ale záujem o jeho dielo je odrazom systematickej a veľmi intenzívnej práce v genetike, práce experimentálnej, teoretickej aj historickej. Epizóda lysenkovskej kritiky „reakčného mendelizmu-morganizmu“ bola rýchlo prekonaná a dnes je natoľko mŕtva, že jej sovietski autori knihy o mendelizme nemusia venovať už ani len zmienku.

Autor predhovoru má pravdu, keď zdô-

razňuje, že českému čitateľovi sa „tak po-
prvé dostáva do rukou kniha, ktorá uka-
zuje na význam diela geniálneho brněn-
ského objaviteľa z hľadiska histórie vedy
na základě kritického marxistického roz-
boru“ (s. 21). Treba však dodať, že kni-
ha je aj ukazovateľom vzťahu marxisticko-
leninského filozofie ku genetike, je aj symp-
tómom úrovne rozboru jej otázok, ku ktorej
sa naša filozofia dopracovala. Autor však
preháňa, keď tvrdí, že „naši čtenáři se tak
mohou seznámit s prvním pokusem mar-
xistických filozofů ukázat v široké souvis-
losti filozofické problémy současné prud-
ce se rozvíjející genetiky“ (s. 21). Vöbec
to nie je „prvý pokus“ marxistických fi-
lozofov. Existuje rozsiahla filozofická li-
teratúra o genetike, a to nielen v Soviet-
skom zväze, len u nás je vcelku skromná.

Škoda, že autor necharakterizoval bliž-
šie historickú aj aktuálnu situáciu vzťahu
k Mendelovmu dielu a ku genetike u nás.
Zmienky o činnosti Moravského múzea sú
stručné a neúplné. A tak najhodnotnejšou
časťou predhovoru je pasáž, v ktorej autor
dokladá svoju myšlienku, že „Mendlova
vödecká práce má hluboké kořeny v kul-
turním vývoji naší země“.

Pozorný čitateľ nájde v ostatných čas-
tiach predhovoru rôzne nedostatky: opa-
kovania, nepodložené a nepresné formu-
lácie. Niektoré z nich sú dosť závažné.
Napríklad na s. 21 sa píše: „V roce 1906
W. Bateson dal nové vědě o dědičnosti
název, který se rychle vžil: genetika.“ Na
s. 26 má táto veta rozvinutejšiu podobu:
„V roce 1906 W. Bateson (1861—1926)
označil nově vzniklou nauku o dědičnosti
„genetikou“ a W. Johannsen (1857 až
1927) pojmenoval Mendelovu jednotku dě-
dičnosti jako »gen«.“ Johannsen navrhol
spomenutý termín (spolu s inými) v prá-
ci z roku 1909. Iný príklad: na s. 22 sa
pri Darwinovom mene uvádza chybný rok
narodenia, na s. 23 sa znova uvádzajú
dáta jeho života už správne, ale zato spo-
jenie Darwinu s Wallaceom — o ktorých
sa tvrdí, že „podali ucelený vědecký vý-

klad vývoje všeho živého od forem nej-
jednoduchších až po člověka“ — je dosť
vážnym skreslením dejín evolucionizmu.
Hoci obaja hovorili o prírodnom výbere,
zastávali rôzny názor na faktory a prie-
beh evolúcie. Pokiaľ ide o chápanie pre-
menlivosti, úlohy výberu a odmietanie
dedičnosti získaných vlastností, bol Walla-
ce predchodcom neodarvinistu A. Weis-
manna.

Neopodstatnené sú napr. autorove for-
mulácie o náhodnom priebehu vývojového
procesu u Darwinu, o priebehu „bez jaké-
hokoliv vztahu příčiny a následku“ (s.
23). Neobstojí spojenie hodnotenia štatis-
ticko-pravdepodobnostného prístupu vo ve-
dách a v biológii s týmto tvrdením: „Pře-
stala se vysvětlovat příčina jevů a začalo
se pouze uvádět, jak se vyskytují, bez při-
činného vysvětlování. Tím se začala ztrá-
cet další část dříve tajemného“ (s. 26).
Ďalej napr. toto: „V roce 1922 však nej-
zasloužilejší ze znovuobjevitelů C. Cor-
rens (1864—1933) přiznával, že tyto zá-
kony formulovali oni jako znovuobjevitelé,
a ne Mendel“ (s. 26). Veta akoby z iné-
ho kontextu, alebo azda Correns poprel
Mendelovo autorstvo a autor predhovoru
s tým súhlasí? Čo tým autor rozumel, keď
napísal: „Po prokázání syntézy teorie evo-
luce a genetiky...“ (s. 27)? Chcel azda
povedať syntézy darvinizmu a génovej teó-
rie? Alebo prekonanie rozporu v chápaní
evolúcie medzi zástancami Darwinu a ge-
netikmi? Otáznikov podobného druhu by
sa v tomto texte našlo viacej, ale aj tak
sa už povedalo dosť.

Spomenuté chyby a čiastkové nedostat-
ky, hoci sú nepríjemné, vcelku nemôžu
znižovať vysokú odbornú hodnotu publikácie.
Autori ju venujú 15. svetovému genetické-
mu kongresu, ktorý sa zide r. 1978 v Mos-
kve. Je to nielen významný dar na počesť
veľkého vedca, ale výsledok cennej spolu-
práce našich inštitúcií a sovietskych au-
torov.

Raisa Kopsová